

СИСТЕМА ЦІЛЬОВИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовується система цільових орієнтирів сучасної освіти. Завдяки проведеному дослідженню на основі аналізу державних документів та кореляційної процедури зіставлення різних аспектів педагогічної діяльності доводиться наявність трьох глобальних цілей освіти у контексті триєдиного розвитку людини: 1) гармонійна особистість як суб'єкт суспільно-особистісних цінностей; 2) громадянин як патріотичний суб'єкт; 3) компетентний фахівець як суб'єкт діяльності. Розгляд особливостей реалізації кожної з цілей дозволяє виявити загальний зміст кожної з них і показати, що триєдина мета розвитку людини реалізується завдяки формуванню в учнівській молоді здатності до творчої діяльності (активності). Відтак, творчість постає наріжної інтегральної метою освіти як суспільного інституту.

Ключові слова: цілі школи як суспільного інституту; глобальна цивілізаційна криза; педагогічна діяльність; форми суспільної свідомості; типи мислення; гармонійна особистість; компетентний фахівець, громадянин-патріот; творча над ситуативна активність; універсальна парадигма розвитку.

Постановка проблеми. Одним із магістральних аспектів розвитку та функціонування освітньої галузі є певні цільові орієнтири, навколо яких вибудовується всі елементи освітньої системи. Мета є магістральною умовою реалізації освітнього процесу, без якого останній неможливо здійснити. Проблема мети в аспекті її неоднозначності постає особливо гостро за сучасних соціокультурних умов, які виявляють кризу системи освіти. Зазначена криза є складовою глобальної цивілізаційної кризи, що значною мірою зумовлена вузькодисциплінарними установками сучасної освіти, відчуженням її гуманітарних і природничонаукових компонентів.

Наслідком цього явища є фрагментарність бачення людиною реальності, що в умовах народження постіндустріального інформаційного суспільства (наступного технологічного укладу) не дає можливості суспільній думці адекватно реагувати на загострення енергетичної і екологічної кризи, на девальвацію моральних норм і духовних цінностей, на нестабільність політичної та економічної ситуації.

Науковці зазначають, що нині під лавиною інформації ми страждаємо від нездатності охопити комплексність проблем, зрозуміти зв'язки і взаємодію між речами та подіями. Тому кризу сучасної освіти можна назвати кризою розмаїтості, яка пов'язана передусім з відсутністю однозначного і зрозумілого способу включення освіти в сучасне суспільство, коли проблематично залишаються як цілі освіти, так і роль і місце педагога у цьому процесі.

Таким чином, сучасна педагогічна наука і школа в Україні перебувають в кризовому стані, що впливає як на переосмислення теоретико-методологічних, концептуальних засад педагогіки, так і на визначення цілей, завдань і змісту, методів навчання та виховання дітей. Кризовий стан педагогічної науки викликав у науковців прагнення, з одного боку, знайти й аргументувати нові засади, нову парадигму педагогічної науки, а з іншого, – науково описати, підвести науковий фундамент під сучасні інноваційні процеси, що відбуваються в освітньому просторі України та світу.

Ціннісно-сміслова неузгодженість, невизначеність у виборі цілей і засобів розв'язання проблем освіти його суб'єктами, їх позиційні розбіжності пов'язані з фундаментальними засадами побудови і розуміння освіти. До цих засад відноситься система педагогічного цілеутворення, що зумовлюють сутність освіти як суспільного інституту та спрямовують освіту до певної мети.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти педагогічних цілей та педагогічного цілеутворення розглянуто у працях українських науковців (В.П. Андрущенко, І.Д. Беха, В.П. Беха, В.Ю. Бикова, В.І. Бондара, Г.П. Васяновича, С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, В.В. Кизими, С.Ф. Клепка, К.В. Корсака, В.Г. Кременя, В.С. Крисаченка, В.Г. Кузя, В.С. Курила, В.І. Лозової, В.І. Лугового, В.С. Лутая, Н.Г. Нічкало, В.О. Огнев'юка, В.В. Олійника, В.А. Рижка, М.І. Романенка, В.В. Рибалка, А.А. Сбруєвої, В.А. Семиченка, С.О. Сисоєвої, О.В. Сухомлинської, Ю.І. Терещенка, Л.О. Хомич, А.В. Фурмана та ін.), які підкреслюють, що серед педагогічних пріоритетів проблема цілеутворення постає найважливішим мотиваційним механізмом реалізації процесу розвитку педагогічних явищ.

Н.В. Кузьміна зазначає: "слід завжди пам'ятати, що у реальному педагогічному процесі мета – визначальний чинник. Вона допомагає добирати зміст навчання, його методи і форми. Мета стає тим стрижнем, навколо якого педагог поєднує всі педагогічні засоби в систему, визначаючи місце кожного з них. Глибоке розуміння викладачем мети навчання і виховання, як правило, веде його до пошуків ефективних засобів їх досягнення, зумовлює його творче ставлення до педагогічної праці. Байдушність до цілей педагогічного процесу робить викладацьку працю неусвідомленою, стихійною, веде до невиправданих витрат часу і сил, що, у свою чергу, негайно позначається на ставленні школярів до навчального предмету" [1, с. 44].

Багато дослідників обґрунтували різні системи цільових орієнтирів розвитку людини у навчально-виховній сфері. Так, наведемо формулювання освітньої мети В.О. Сластьоніним і В.С. Ільїним (1990 р.), які розуміють головну мету професійної підготовки у вищому синтезі особистісної позиції і професійних знань і вмінь. У зв'язку з цим Є.О. Клімов (1995 р.), розглядаючи поняття "професія", виокремлює як найважливішу ознаку професіоналу адекватну систему ціннісних уявлень, вимоги професії і здатність суб'єкта інтегрувати їх у своїй свідомості.

Існують спроби обґрунтувати інтегральну освітню мету розвитку людини: як вважають Б.Г.Ананьєв, І.Д.Бех, А.В.Петровський, В.А. Петровський, В.О.Татенко, метою розвитку людини постає особистість. Поняття "особистість" використовується у науковій літературі в багатьох значеннях, а сама особистість є найбільш складним предметом дослідження стосовно з'ясування її сутності.

Зазначене актуалізує системні дослідження мети розвитку людини у суспільно-освітній сфері. У зв'язку з цим **метою** нашого дослідження є спроба побудувати цілісну систему цільових орієнтирів сучасної освіти.

Виклад основних положень. У законі України "Про освіту" зазначається: "метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями" [2, с. 3-4].

У "Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті" наголошується, що "головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінностей громадянського суспільства" [3, с. 4-5].

Загалом, "Метою виховання є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи виховання та є критерієм ефективності виховного процесу" [4].

Відтак, аналіз цільових орієнтирів сучасної освіти, а також відповідних освітніх документів дозволяє виділити три магістральних цілі школи як соціального інституту. Йдеться про цілісний триєдиний розвиток: 1) гармонійної особистості як суб'єкта пізнання; 2) громадянина як патріотичного суб'єкта; 3) компетентного фахівця як суб'єкта діяльності. Цей висновок відповідає трьом аспектам сучасної ідеології педагогічної спільноти: 1) духовність і порядність; 2) професіоналізм, 3) патріотизм, громадянськість [5, с. 29-31].

Виходячи з викладеного вище можна диференціювати три глобальні педагогічні цілі розвитку людини (які, в принципі, відповідають трьом традиційним цілям уроку – освітній, виховній і розвивальній): гносеологічну – формування особистості через освіту як цілісну систему; праксеологічну – формування фахівця через навчання; аксіологічну – формування духовно-морального громадянина через виховання.

Зазначені педагогічні цілі впливають з трьох типів мислення і осягнення буття людиною [6]: чуттєвого (тобто правопівкульового), раціонального (тобто лівопівкульового) і медитативного. Суттєво, що, як свідчать енцефалографічні дослідження, медитативний стан виникає з функціонального синтезу, гармонії півкуль, коли їх функції в психофізичному сенсі узгоджуються [7].

Наведені пізнавальні стратегії півкуль головного мозку людини, у свою чергу, відповідають трьом шляхам пізнання, за Ф.Беконем, який писав про "шлях павука" (здобуття істини із чистої свідомості), "шлях мурахи" (вузький емпіризм, збір роз'єднаних фактів без їх концептуального узагальнення) та "шлях бджоли" (синтез обох шляхів, здібностей досвіду та розсудку, чуттєвого та раціонального).

Як засвідчує аналіз системи сучасних розвивальних ресурсів, кожен з них тою або іншою мірою реалізує три зазначені педагогічні цілі, які, в свою чергу, відображають такі способи розвитку людини в соціумі, як освіта, навчання, виховання, а також такі фундаментальні сфери освоєння людиною дійсності, як аксіологія, гносеологія, праксеологія [8].

Навчальна функція будь-якого розвивального ресурсу спрямована на формування у суб'єктів розвитку знань, умінь, навичок, які в сукупності з досвідом їх реалізації в практичній діяльності формують відповідні компетентності. Серед форм суспільної свідомості ближче всього з навчальною функцією пов'язані наука і мистецтво.

Виховна функція спрямована на формування у дітей морально-ціннісних орієнтацій у системі соціуму. Мораль, політика, право – ось форми суспільної свідомості, які виражають зазначену виховну функцію.

Освітня функція спрямована на формування в учасників освітнього процесу особистісних способів пізнання світу. Ця функція реалізується в таких формах суспільної свідомості, як філософія і релігія.

Проведений аналіз дозволяє побудувати тріадну структуру основних аспектів педагогічної дійсності (табл.1).

Таблиця 1. Тріадна структура основних аспектів педагогічної дійсності

<i>Фундаментальні сфери освоєння людиною світу</i>	<i>Праксеологія</i>	<i>Аксіологія</i>	<i>Гносеологія</i>
<i>Типи мислення і осягнення буття людиною</i>	Раціональний, лівопівкульовий	Чуттєвий, правопівкульовий	Медитативний як функціональний синтез півкуль головного мозку
<i>Форми суспільної свідомості</i>	Наука та мистецтво	Мораль, право, політика	Філософія, релігія
<i>Способи розвитку людини в соціумі</i>	Навчання	Виховання	Освіта
<i>Аспекти сучасної ідеології педагогічної спільноти</i>	Професіоналізм	Патріотизм, громадянськість	Духовність і порядність
<i>Цільові орієнтири розвитку людини</i>	Компетентний фахівець як суб'єкт діяльності	Громадянин як патріотичний суб'єкт	Гармонійна особистість як суб'єкт пізнання
<i>Глобальні педагогічні цілі розвитку людини та їх засоби</i>	Праксеологічна – формування фахівця через навчання	Аксіологічна – формування духовно-морального громадянина через виховання	Гносеологічна – формування особистості через освіту як цілісну систему
<i>Традиційні цілі уроку та функції розвивальних ресурсів</i>	Навчальна	Виховна	Освітня

Кореляції, які ми отримали (табл.1), постають додатковими чинниками обґрунтування трьох цілей розвитку людиною у людському суспільстві, зокрема у школі як суспільному інституті. Філософський принцип єдності світу

дозволяє зробити припущення, що зазначені цільові орієнтири розвитку людини можуть бути редуковані до **єдиної мети**. Розглянемо особливості реалізації трьох зазначених цілей.

ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ.

Як засвідчує аналіз наукових джерел та наші дослідження, головним аспектом особистості як тотожної тільки собі унікальної вільної сутності постає **свобода**, що виявляється як внутрішня мотивація. Остання, як засвідчують психологічні дослідження, реалізується в так званій надситуативній творчій діяльності (як способі трансцендування наявної життєвої ситуації). Тобто внутрішня мотивація, що звільняє людину від детермінації зовнішнього середовища, реалізує творчий акт, який виступає діяльністю, вільною від зовнішніх впливів, діяльністю заради самої діяльності [9, с. 16-30], подібно до "мистецтва заради мистецтва".

Так, В. А. Петровський довів, що у сфері надситуативної активності активно-неадаптивного виходу людини за межі відомого і заданого проявляється суб'єктність, тенденція діяти у напрямку оцінки себе як носія вільної причинності [10, с. 91]. Такий надситуативний мотив поведінки характеризується спонуканнями, що є надлишковими з точки зору задоволення актуальних потреб і які можуть навіть перебувати на протилежному їм полюсі, коли прийняття надситуативної цілі не виникає з безпосередніх вимог ситуації [11]. Однак саме ці характеристики (вихід за межі потребово-ситуативної детермінації) й описують розвиток внутрішньої мотивації на ціннісному рівні.

Органічно пов'язаним з внутрішньою мотивацією і надситуативною активністю є феномен творчої діяльності: Д. Б. Богоявленська виявила, що творча активність не стимулюється ні зовнішніми чинниками, ані впливом внутрішніх оцінок, але характеризується виходом за межі заданої мети і високим рівнем креативності [12, с. 34-59].

Тому формування внутрішньої мотивації до певного виду діяльності впливає з розвитку творчої складової виховання, коли формування (і розвиток) творчої особистості є головним механізмом кристалізації внутрішньої (самодетермінантної) мотивації поведінки людини, а творчість при цьому є виходом у сферу багатозначного, багатомірного розуміння реальності та її освоєння. Тобто творчість передбачає актуалізацію надситуативності як здатності суб'єкта долати принцип доцільності, виходити за рамки "тут і тепер" [9], як уміння бачити ціле раніше частин, трансцендувати, переборювати межу безпосередньої даності і використовувати у процесі реалізації механізму цілепокладання категорії потенційно-можливого, віртуального. Отже, саме **творчість є наріжним чинником реалізації особистості людини, здатної до самодетермінації**.

У зв'язку з цим зазначимо, що внутрішня мотивація формується на шляхах непрагматичної діяльності (якою і виступає творчість): експерименти Річарда де Чармса показали, що якщо *людина отримує винагороду за роботу, яку вона робить за власним бажанням, то внутрішня мотивація цієї діяльності буде слабшати; а якщо ж людина не винагороджується за нецікаву діяльність, то внутрішня мотивація до неї може парадоксальним чином посилитися* [13, с. 727].

Відтак, *творча активність реалізується принципово як непрагматична діяльність, не спрямована на отримання результатів*.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ.

Розглянемо головні аспекти формування компетентного фахівця. Тут можна погодитися із загальноприйнятою думкою, що вищим рівнем розвитку компетентності є здатність до творчості – творчого мислення та діяльності.

Для того, щоб зрозуміти шляхи формування творчої діяльності слід залучити потужний методологічний інструмент – **універсальну парадигму розвитку, яку ми розвиваємо** [8].

Відповідно до універсальної парадигми розвитку можна говорити про універсальну модель розвитку форм діяльності.

(1) **Теза**: гра (діяльність, що не спрямована на досягнення прагматичних цілей і існуюча заради самої себе як суб'єкт-суб'єктний феномен, подібно "мистецтву заради мистецтва"). В більшості древніх (примітивних) співтовариств не існувало різкого кордону між працею і дозволями, коли праця могла супроводжуватися співами, розповідями казок.

(2) **Антитеза**: праця (цілеспрямована діяльність, спрямована на досягнення певних прагматичних цілей, яка виявляє суб'єкт-об'єктний інструментальний характер). Тільки у період промислової революції ми спостерігаємо диференціацію праці і дозвілля, коли остання почала пов'язуватися з неробочим часом.

(3) **Синтез**: творчість (суб'єкт-суб'єктний феномен – діяльність, що повторює гру, але на більш високому рівні розвитку, оскільки вона має характеристики як гри – спонтанної, самодетермінованої активності, так і праці – активності, яка виявляє певний практичний результат). У творчості праця та дозвілля сполучаються, поєднуються.

Відтак, **творчість є вищим рівнем розвитку компетентного фахівця**.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА

Розглянемо головні аспекти формування громадянина. Наш аналіз зазначеного процесу дозволяє дійти висновку, що системотвірна якість громадянина пов'язана з його здатністю працювати у команді (колективі, співтоваристві).

При цьому, найвищим рівнем розвитку життєвої активності людини постає творча праця. Одна з простих і ефективних умов перетворення праці на творчу активність – включення працівника у колективну трудову активність, в якій вигоду від праці отримує колектив, і тільки через колектив згодом блага отримує кожна окрема людина ("від кожного за здібностями, кожному за потребами"). Таким чином, істинна праця на благо колективу звільняє цю працю від прагматичної орієнтації, перетворюючи її на творчу активність.

Висновки та перспективи дослідження.

Можна диференціювати *три глобальні цілі освіти* у контексті триєдиного розвитку:

- 1) гармонійна особистість як суб'єкт суспільно-особистісних цінностей;
- 2) громадянин як патріотичний суб'єкт;
- 3) компетентний фахівець як суб'єкт діяльності.

Ця триєдина мета розвитку людини реалізується завдяки формуванню в учнівської молоді **здатності до творчої діяльності (активності)**. Відтак, **творчість постає наріжної інтегральної метою освіти як системи та суспільного інституту**.

Перспективами дослідження можна вважати побудову технології реалізації триєдиної мети у контексті освітньої галузі.

Список літератури:

1. Методика вихователської роботи: учеб. пос. для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В.А.Сластенина. – М.: Академия, 2002. – 114 с.
2. Закон України "Про освіту". – К.: Генеза, 1996. – 36 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Проект. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, 31.10.2011, №1243.
5. Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект: колективна монографія / за ред. О.А. Донченко. – К.: Наукова думка, 2007. – 192 с.
6. Урманцев Ю.А. О формах постижения бытия / Ю. А. Урманцев // Вопросы философии. – 1993. – № 4. – С. 89–105.
7. Murphy M. Contemporary meditation research / M. Murphy, S. Dobovan. – San Francisco, Esalen Institute Press, 1985. – P. 34–40.
8. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія / О.В. Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 708 с.
9. Кудрявцев В.Т. Выбор и надситуативность в творческом процессе : опыт логико-психологического анализа проблемы / В. Т. Кудрявцев // Психологический журнал. – Т. 18. – 1997. – № 1. – С. 16–30.
10. Петровский В.А. Личность в психологии : парадигма субъектности / В. А. Петровский. – Ростов-на-Дону : Изд-во Феникс, 1996. – 512 с.
11. Петровский В.А. Психология неадаптивной активности / В. А. Петровский. – М., 1992. – 223 с.
12. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1983. – 173 с.
13. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. 2-е изд. / Х.Хекхаузен. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.

References:

1. Metodika vospitatel'noj raboty: ucheb. pos. dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / pod red. V.A.Slastenina. – M.: Akademija, 2002. – 114 s.
2. Zakon Ukrainy "Pro osvitu". – K.: Heneza, 1996. – 36 s.
3. Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti. Proekt. – K.: Shkil'nyy svit, 2001. – 16 s.
4. Osnovni oriyentyry vykhovannya uchniv 1-11 klasiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv // Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, 31.10.2011, #1243.
5. Pedagogichna spil'nota: psykhosotsial'nyy aspekt: kolektyvna monohrafiya / za red. O.A. Donchenko. – K.: Naukova dumka, 2007. – 192 s.
6. Urmancev Ju.A. O formah postizheniya bytiya / Ju. A. Urmancev // Voprosy filosofii. – 1993. – № 4. – S. 89–105.
7. Murphy M. Contemporary meditation research / M. Murphy, S. Dobovan. – San Francisco, Esalen Institute Press, 1985. – P. 34–40.
8. Voznyuk O.V. Pedagogichna synerhetyka: heneza, teoriya i praktyka : monohrafiya / O.V. Voznyuk. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 2012. – 708 s.
9. Kudrjavcev V.T. Vybory i nadsituativnost' v tvorchestvom processe : opyt logiko-psihologicheskogo analiza problemy / V. T. Kudrjavcev // Psihologicheskij zhurnal. – T. 18. – 1997. – № 1. – S. 16–30.
10. Petrovskij V.A. Lichnost' v psihologii : paradigma sub#ektnosti / V. A. Petrovskij. – Rostov-na-Donu : Izd-vo Feniks, 1996. – 512 s.
11. Petrovskij V.A. Psihologiya neadaptivnoj aktivnosti / V. A. Petrovskij. – M., 1992. – 223 s.
12. Bogojavlenskaja D. B. Intellektual'naja aktivnost' kak problema tvorchestva / D. B. Bogojavlenskaja. – Rostov-na-Donu: Izd-vo RGU, 1983. – 173 s.
13. Hekhauzen X. Motivacija i dejatel'nost'. 2-e izd. / X.Hekhauzen. – SPb.: Piter; M.: Smysl, 2003. – 860 s.

А.Вознюк

Система целевых ориентиров современного образования

В статье обосновывается система целевых ориентиров современного образования. Благодаря проведенному исследованию на основе анализа государственных документов и корреляционной процедуры сопоставления различных аспектов педагогической действительности доказываются наличие трех глобальных целей образования в контексте триединого развития человека: 1) гармоничная личность как субъект общественно-личностных ценностей; 2) гражданин как патриотический субъект; 3) компетентный специалист как субъект деятельности. Рассмотрение особенностей реализации каждой из целей позволяет выявить общий смысл каждой из них и показать, что триединая цель развития человека реализуется благодаря формированию у учащейся молодежи способности к творческой деятельности (активности). Следовательно, творчество предстает угловой интегральной целью образования как общественного института.

Ключевые слова: цели школы как общественного института; глобальный цивилизационный кризис; педагогическая действительность; формы общественного сознания; типы мышления; гармоничная личность; компетентный специалист, гражданин-патриот; творческая надситуативная активность; универсальная парадигма развития.

О.Вознюк

The system of aim orientations of modern education

The article explains the system of aim orientations of modern education. The research based on the analysis of public documents and correlation procedure of interposition of various aspects of pedagogical reality reveals the presence of three global education goals in the context of the triune human development: 1) harmonious personality as the subject of socio-personal values; 2) citizen as a patriotic subject; 3) a competent specialist as the subject of activity. These goals are correlated with such aspects of pedagogical reality, as fundamental spheres of human exploration of the world (praxeology, axiology, epistemology), the ways of thinking and understanding the world by a man (rational, sensitive, meditative), the forms of social consciousness (science, philosophy, religion), the ways of human development in a society (studying, upbringing, education); the aspects of modern ideologies of the educational community (professional, civic, religious aspects of man's development); the traditional lesson's objectives (studying, upbringing, educational ones). The peculiarities of implementing each of the goals enables to reveal general content of each of them and to show that the triune goal of human development is realized through the formation in the students the capacity to creative activities. Therefore, creativity appears angular integral goal of education as a social institution. The perspective aspects of our research are connected with building the technology of the three-fold objective in the context of the educational field.

Key words: purposes of the school as a social institution; the global crisis of human civilization; pedagogical reality; the forms of social consciousness; thinking styles; a harmonious personality; a competent specialist, a citizen-patriot; creative over-situational activity; the universal paradigm of development.